

MARIA VALKAMA

Seneca ja tragedian kompositio

Tragedian tulkinnasta pääsee kiistelemään harvoin. Niinpä olen yllätynyt ja iloinen, että juuri tämä kritiikkini provosoi keskusteluun. Senecan syntyperää ja virkojen seuraannon taivutusta koskevista asiavirheistä olen sanomattoman pahoillani ja nolona. Lipsautin myös, että *Medeia* ja *Thyestes* olisivat ainoat latinankielisen antiikin kokonaisuudessaan säilyneet roomalastragediat, vaikka ainoita säilyneitä ovat Senecan nimissä kulkevat kymmenen tragediaa. Jää kuitenkin tärkeitä asioita esitettäväksi uudelleen.

Ensiksi haluan vakuuttaa, etten kritisoinut Senecan apuhenkilöhahmojen merkityksellisyyttä minkäänlaisen herrastelumoraalin hengessä. Kannanottoni ei liittynyt politiikkaan saati etiikkaan, vaan ainoastaan näytelmien kompositioon. Kritisoin Senecan kykyä rakentaa tragediailleen vahva perusta esimerkiksi teoksen rakenteessa tai psykologisessa uskottavuudessa; pelkkänä didaktisena äänenkannattajana, oikeuden ja kohtuuden äänenä, käytetty sivuhahmo on epäuskottava ja ennen kaikkea yksitoikkoinen dramaturginen ratkaisu.

Kutsuin imettäjää ja henkivartijaa palvelijoiden sijaan orjiksi lähinnä siltä pohjalta, että käsittäkseni palvelusväki vielä keisariaikaankin oli orjan asemassa. Heidän säädylään ei ole väitteideni kannalta väliä. Parempi perustelu orjaksi nimeämiselle olisi, että kreikkalaisessa tragediassa vastaavien henkilöihahmojen funktiona oli antaa tietoa poissaolevista tapahtumista tai kommentoida tapahtunutta. Näin hahmot veivät eteenpäin tapahtumien kulkua ja tekivät sitä ymmärrettäväksi. Tähän näytelmän rakenteelle alistaiseen, ”ancillaariseen” (*ancillāris*), tehtävään valittiin tietenkin monesti orja- tai palvelijahahmoja. Näiden henkilöihahmojen psykologialla ei ole merkitystä näytelmän rakenteelle, olkoon komposition *servus* säädyltään orja, palvelija tai muu alainen, tai toimittakoon tuota tehtävää itse Juppiter. Orjan sanomiset eivät ole vähäarvoisempia kuin herransa – paitsi jos puhutaan elämän sijaan tekstistä, jossa kirjoittaja valitsee yhden päähenkilöksi ja toisen sivuosaan.

Senecan esikuvana olivat antiikin tragediat, mikä on ilmeistä jo vaikkapa vertailtaessa *Medeiaa* Euripideen samannimiseen näytelmään. Näin ollen en katso täysin kohtuuttomaksi peilata Senecan näytelmiä esikuviansa. Ei pitäisi myöskään olla kohtuutonta, että tarkastelen *Medeiaa* ja *Thyestestä* myös kertomusten alkuperäistä kreikkalaista kulttuurihorisonttia vasten.

Mitä jumalattomuuteen tulee, pyrin nimenomaan sanomaan, että mitä enemmän ja korusanaisemmin ju-

malia huudellaan, sitä kauempana he ovat. Pitkät ja loisteliaat invokaatiot eivät riitä tuomaan jumalia tragediaan, elleivät he ole läsnä sen kohtalokkaassa rakenteessa. Dionysos ei pyhitä pitoja, joissa Thyestes juo lastensa verta viiniin sekoitettuna, vaikka *kyliksin* pohjaan olisi maalattu kuinka monta Dionysoksen kuvaa. Edelleen kritisoidessani jonkin Senecan tragedian välittämää kokemusta jumalista en ota kantaa Senecan henkilökohtaiseen uskonnollisuuteen.

Olette epäilemättä oikeassa huomauttaessanne, että Medeian ja Atreuksen sielulliset ristiriidat ovat itsessään uskottavia ja että Seneca on myös tavoittanut jotain olennaista tyrannien ja psykopaattien sielunelämästä. Väitteeni koskee lähinnä sitä, että Seneca ei teksteissään ole onnistunut rakentamaan siltaa näistä inhimillisyyden rajoja koettelevista hirmumyrskyistä tavallisiin ihmisiin. Koen, että Seneca ei onnistu myöskään tuomaan kauheuden ja inhimillisyyden rajaa näytelmiensä kompositioon ristiriitana, sopusointuna saati sopusointuisena ristiriitana – hän tuskin edes pyrki siihen, toisin kuin hänen hyödyntämänsä kreikkalaiset tragediat. Raivolle ja avuttomuudelle ei ole Senecan tragediaissa riittävää rakenteellista vastapainoa eikä pakopistettä. (Esimerkiksi Sofokleen *Oidipuksessa* ja *Antigonessa* henkilöihahmojen ristiriitaisuudesta nouseva kokonaiskomposition sopusointu luo tällaisen pakopisteen.) Niinpä pahimmillaan *katharsiksen* sijasta jää vallitsemaan turtunut horisonttittomuus, neuroottinen epäluulo, ihmisen pelko.

Olisiko tällainen ollut ajankohtaista Kreikassa? Sanoitte vastineessanne Senecan halunneen pukea sanoiksi oman aikansa pahuuden. Tämä juuri oli arvioni eräs argumentatiivinen ydin: roomalaisajan poliittinen kauhun monotonia välittyy Senecan tragediaista monin tavoin. En moiti Senecaa sanoessani, että hän onnistuu pyrki- myksissään.

Väitteeni keisariajan roomalaishengestä ja Senecan tragediaista ovat retorisesti tarkoituksellisen kärjistettyjä. Roomalaisessa kulttuurissa ja kirjallisuudessa on mittamattoman paljon kaikkea erinomaista, merkittävää ja myöhempiä aikoja innoittavaa. Tuo kulttuuri kuitenkin muistuttaa omaamme kiusallisesti ja epämiellyttävissä rakenteellisissa piirteissään.

Antiikin tragediat, niiden tulkitseminen ja nämä hyvät uudet käännökset ansaitsevat keskustelua. Halusin osoittaa, että *Kaksi tragediaa* on ansiokas työ, joka nostaa pintaan monenlaisia ja olennaisia sielullisia ristiriitoja.